

חידה ושמה לבון

יחיעם ויץ

אייל כפכפי, לבון – אנטי־משיח, עם עובד וספריית זגני, תל־אביב 1998,
553 עמודים

א

מבין הדמויות המרכזיות בחברה היישובית והישראלית, פנחס לבון הוא ללא ספק אחד מאלה שראוי שתיכתב עליהם ביוגרפיה, וזאת משלוש סיבות עיקריות. ראשית, לבון ניצב במרכזה של דרמה שטלטלה את החברה הישראלית במשך שנים ובמידה רבה גם הביאה לשינוי דיוקנה. שנית, בכמה מהתפקידים שמילא הותיר לבון חותם רב משמעות, והדבר אמור במיוחד בתקופת כהונתו השנייה כמזכיר ההסתדרות, בשנים 1956–1961 (בפעם הראשונה כיהן בתפקיד זה בשנים 1949–1950). ושלישית, לבון היה אישיות מרתקת, שנויה במחלוקת ורבת פנים. במהלך חייו האישיים והציבוריים הוא עבר כמה טלטלות שלעיתים מותירות את הצופה בהן כמעט חסר נשימה. מחד גיסא, הוא היה אינטלקטואל רב השראה ורטוריקן בחסד, וללא ספק אחד האנשים המבריקים ביותר בצמרת הפוליטית של מדינת ישראל. מאידך גיסא נדמה היה שסוד עמוס ואפל משהו מעכיר את חייו האישיים, בייחוד בכל הנוגע ליחסו לאלכוהול ולנשים ('כולנו ידענו שלפנחס יש בעיות בחיי האישות', אמר לי יצחק בן־אהרן ב־1988). לא ייפלא אפוא שברל כצנלסון טען כי ה"עילוי" של "גורדוניה", כפי שכונה לבון, הוא "מוח מזהיר בנפש עכורה"¹. שמץ מאותה קונטרוברסליות כאשר לדמות זו נחשף בדברים שכתב עמוס עוז על לבון בסמוך למותו:

מה רבים היו הניגודים המרתקים באופיו של פנחס: קר, וחד ודייקני כלהב, ועם זאת – בפינת חדר האוכל של חולדה, למשל, בין תלמידיו וחבריו – גם חס ואוהב ואבהי. אכזר במשפטו על כל שקר וזיוף והעמדת פנים, אבל רגשני וכמעט גם נבוך במקום שהבחין במצוקה אמיתית ובכאב אמיתי. עם השנונים למיניהם היה

1. בעניין זה ראה: אניטה שפירא, ברל, תל־אביב 1980, עמ' 470. שפירא מסתמכת על דברים שכתב משה שרת כיומנו האישי ב־18 בינואר 1955.

פנחס נוקב ומוחץ ובלי רחמים - אבל עם כל 'אילמי נפש צנועי הגות ועלילה' היה פנחס סבלני, קשוב ולפעמים אפילו צנוע.²

עיקר התהיות שעוררה דמותו נוגעות לשינויים המדהימים שחלו בהשקפתו המדינית-בטחונית. בשנות השלושים והארבעים נמנה לבון (אז לוביאניקר) עם ראשי המחנה המתון כמפא"י. דבריו בדיון שנערך במרכז מפא"י אחרי הטבעת 'פאטריה' בדצמבר 1940 הם דוגמה מפורסמת לעמדתו זו. באותה הזדמנות אמר, בין השאר, שאם הקו שהביא להטבעת האונייה יתקבל, 'הרי פירוש הדבר: התנגדות בכוח לשליחת האנשים מחופי הארץ. ובעקבות כך מוכרחה להיות - התנגדות מתמדת עם כוחות השלטון בארץ, הפיכת הארץ לארץ של מאורעות. זה יהיה האסון הגדול ביותר ליישוב ולציונות'.³

עמדתו המתונה, שאף ניתן להגדירה כיונית-רדיקלית, באה לידי ביטוי גם לאחר מלחמת ששת הימים. באותה תקופה, בהיותו בסוף דרכו הציבורית ואף בסוף דרכו האישית, היה לבון בין הבורדים - שעמם נמנו מתי מעט כמו יצחק בן-אהרן, ישעיהו ליבוביץ וסבי המנוח יוסף ויץ - שתבעו להסתלק מהשטחים ו'להתבצר במדינתנו היהודית', כביטוי של ליבוביץ. זכורני שבראשית 1970, בהיותי חייל בן 19 בשירות סדיר, בעיצומה של מלחמת ההתשה, שלח לי סבי העתק של ריאיון עם לבון שפורסם בדבר. ריאיון זה, שהיה אחד הראיונות האחרונים שהעניק לבון בטרם נפל למשכב שממנו לא קם, הרשים אותי ביותר, ולא אגזים אם אטען כי אף תרם לגיבוש השקפת עולמי. עמדותיו של לבון נבעו לא רק משיקולים פרגמטיים אלא גם - ובראש ובראשונה - מהשקפת עולמו הציונית. כשדיבר, למשל, על זכותנו על הארץ לעומת זכות הפלסטינים עליה קבע:

אנו חוזרים לארץ-ישראל על יסוד זכותנו ההיסטורית לחיות בארץ. זכות זו קויימה על-ידי עם ישראל בכל חיי הגלות שלו והגיעה לשיאה בהתנחלות ההמונית של יהודים בארץ-ישראל ובחידוש ממלכתיותו של העם היהודי. אולם זכות היסטורית זו אינה יכולה לשלול זכות היסטורית של עם היושב בארץ-ישראל למעלה מאלף שנים. מי שטוען לזכות היסטורית האַקסֶקלוֹסיבית שלנו הורס טענה זו מניה וביה. מי יכול לקבל את ההנחה שזכותו של העם החי למעלה מאלף שנים על אדמת ארץ-ישראל ברציפות של דורות - ולא כמעגלי הנסיגות של שיבת-ציון - היא בטלה ומבוטלת? יש כאן שתי זכויות היסטוריות שאינן שוללות זו את זו: הכרה זו היא חלק אורגאני מתורת הציונות המתגשמת.⁴

2. ע' עוז, 'פנחס לבון', באור התכלת העזה, ירושלים 1990, עמ' 190.

3. מדבריו בישיבת מרכז מפא"י ב-15 בדצמבר 1940, בתוך: י' הלר (עורך), כמאבק למדינה: המדיניות הציונית בשנים 1936-1948, ירושלים 1985, עמ' 299 (ההרגשה במקור).

4. פ' לבון, 'לא לפי יהושע בן-נון', על ערכים ונכסים, יד טכנקין תשמ"ז, עמ' 125-126.

אך לצד לבון המתון, ההומניסט והרציונלי היה עוד לבון: זה שהמגע עם הכוח העביר אותו על דעתו ושמענה הלשון החד כתער שלו היה לעתים 'אושר השמור לבעליו לרעתו'. לא לחינם כתב נחום ברנע כי חסידי לבון אינם מפנימים את העובדה שלוביאניקר מגורדוניה ומחבר הקבוצות ולבון מלשכת שר הביטחון הם אותו אדם. ולא במקרה זוכרים כולנו כי בתשובה להצעה לסדר היום שעסקה בחיפוש בכפר ערכי אמר לבון: 'מה יש, אפשר לחשוב שהיו שם רהיטי מהגוני'. את הדברים הקשים שנכתבו על צדו האפל של האיש ניתן למצוא ביומנו האישי של משה שרת, שהיה ראש הממשלה בתקופת כהונתו של לבון כשר הביטחון ושאל ממנו מרורים ללא קץ. דוגמה אחת מני רבות לכך היא דברים שכתב לאחר הודעתו של לבון בישיבת הממשלה על התפטרותו מתפקיד שר הביטחון: 'כך נסתים פרק כה חשוב וטראגי כאחד בחיי האיש המוזר הזה, שכנחו שכלו וכשרונו היה מסוגל להגיע לגדולות אילולא באו סילופי אופיו והוציאוהו לתרבות רעה. מעולם לא הרגשתי בחריפות כזו כמו באתו רגע את האמת המרה כי בכשלונו וכיריטת דרכו הוא נתן את הדין על מומי נפשו ועל מעלליו המגונים'.⁵

ב

אייל כפכפי הקדישה שנים רבות לכתיבת הביוגרפיה שלפנינו. מבריקת המקורות עולה כי לצורך הכתיבה היא ראינה אנשים כמו גדעון האוזנר, יעקב חזן, נתן רוטנשטרייך ודן הורוביץ, שהלכו מאתנו לפני שנים. למקרא הספר מתעורר הרושם שהיא השקיעה בו את כל נשמתה, ואף ייתכן שבמהלך שנות המחקר והכתיבה הפכה מצופה 'אובייקטיבית' אך לא נייטרלית' למי שמזדהה, אינטלקטואלית ואולי אף נפשית, עם אחד הצדדים בסיפור שהיא פורשת. ביטוי המרכזי של היכט זה בספר הוא החלוקה הדיכוטומית של גיבורי הספר ל'טובים' ול'רעים', שלפיה 'הטוב' הוא פנחס לבון וה'רעים' הם דוד בן-גוריון וחבורתו, ובראש ובראשונה שמעון פרס. אין פירוש הדבר שכפכפי מתעלמת מחולשותיו של לבון ומהפרובלמטיות של אופיו. דוגמה לכך היא תיאורה העוסק בדרך קבלת החברים לקבוצת חולדה (עמ' 30-32). לבון, 'המנהיג שלא דבק בעבודה הגופנית', יזם כעצמו את תהליכי הניפו של 'חברים לא מתאימים' - תהליכים שכפכפי מגדירה כ'טקס כמו קניבלי' ומתארת אותם במילים הבאות:

הוא נהג לאפיין את המסולקים בתכונות כגון קלפטומניה, שקרנות, השתמטות מעבודה או נטיות חולניות לעורר מריבות. הוא לא היסס להוציא חברים שלא ענו על ציפיותיו או על ציפיות חבריו, והכל למען הקבוצה, מתוך שאיפה 'ליצור את הפרט כתוך החברה'. בנימין הורוביץ בן ה-18 זכה לשהות בקבוצה רק שבוע ימים. די היה ללבון בזמן קצר זה, כדי לקבוע שהנער אינו מתאים לחיי הקבוצה, והוא הוצא.

5. מ' שרת, יומן אישי, 20 בפברואר 1955, ג. תל-אביב 1978, עמ' 740.

כמו כן היא איננה מתעלמת מהיבטים אישיים בעייתיים של דמותו, ואף מביאה את הסיפור המרהים למדי על נישואיו לזונה תל-אביבית ידועה בשם שולמית בופמן. נישואים אלה נמשכו שבוע אחד והסתיימו לאחר שבופמן הסכימה להתגרש מלבון תמורת פיצוי כספי נכבד שקיבלה מצבי ומזליג, אחיו המבוגרים. ואולם, תיאורים אלה אינם משנים את התמונה הכוללת שהיא משרטטת - תמונה שהגיונה מבוסס על שלוש הנחות יסוד עיקריות: ראשית, לבון העמיד חלופה לדרכו החברתית של בן-גוריון. בניגוד לבן-גוריון, אשר דגל באטטיזם, ראה ב'כלי הממלכת' את העיקר והרגיש את חשיבותם של מנגנונים, לבון פיתח תפיסה מורכבת שהסתייגה משני 'משיחים' (כשמו של הספר): 'המשיח' הקומוניסטי וזה האטטיסטי. הוא התנגד בתוקף להנחת היסוד המרקסיסטית בדבר 'ההכרח ההיסטורי' המביא לכך שהחברה נעה ממשטר קפיטליסטי לסוציאליזם בחוקיות אובייקטיבית, בנוסח הסיביות המאפיינת את מדעי הטבע. הנחה כזאת, גרס, לא רק שאינה נכונה אלא אף מזיקה לכל תנועה חברתית, מאחר שהיא שוללת מהאדם את זכותו היסודית לבחור ולהכריע (עמ' 51). כמו כן התנגד לאטטיזם, וגם זאת בשל הערכתו כי מדובר בתפיסה הפוגעת בהתפתחות האורגנית של הכוחות החברתיים, שבהם ראה את העיקר. כמאמרה על השקפותיהם החברתיות של לבון ושל נתן ורוטנשטרייך כתבה כפכפי בעניין זה:

לבון ורוטנשטרייך התנגדו [...] לגלישה ימינה, הן בצורה ה'פוטליסטית' של שוק חופשי אכזרי כלפי המוני העובדים והמוכטלים, והן בצורה האטאטיסטית, באמצעות הזדקקות מופרות למנגנון הכוח של המדינה נגד גופים של תנועת הפועלים. שניהם החשיבו מאוד את התודעה של העובדים. לגירסתם, אין דרך לקיים תנועות חברתיות, ואפילו לא הסתדרות כללית או קופת חולים של העובדים, ללא שכנוע העובדים בנחיצותן.⁶

טענתה השנייה של כפכפי היא שבן-גוריון הדיח בשיטתיות את כל מי שחלק על עמדותיו ואיים בכך על מעמדו ההגמוני. לשיטתה, ההרחה הראשונה היתה הרחתו של חיים וייצמן מתפקידו כנשיא ההסתדרות הציונית העולמית - הרחה שיצאה לפועל בקונגרס הציוני הכ"ב, שהתקיים ככול בדצמבר 1946. היא טוענת כי וייצמן הודח מאחר שהוצג 'כמי שמוכר לבריטים את האינטרסים של הציונות' (עמ' 84), וכי בן-גוריון הדיחו בתוך שהוא כורת ברית עם אבא הלל סילבר, ממנהיגי הציונים-הכלליים בארצות-הברית, וכניגוד לדעת הרוב במפלגתו שלו, מפא"י. בעניין זה היא כותבת:

סיעת העבודה בועד-הפועל הציוני לחצה שוייצמן יישאר בתפקידו, אך אבא הלל סילבר הכריז, ש'הציונים הכלליים' לא ישתתפו בהנהלה כשוייצמן הוא הנשיא,

6. אייל כפכפי, 'גירסת לבון ורוטנשטרייך - האידאל הננעץ במציאות', הציונות, יט (תשנ"ה), עמ' 165.

ובן-גוריון הכריז שבלי 'הציונים הכלליים' אין קואליציה. זה היה תכסיס יזום נגד הרוכ במפא"י, כדי להביא להדחת וייצמן. המתונים, ובהם יוסף שפרינצק, אליעזר קפלן ולבון, תקפו את בן-גוריון שפעל ללא אישור סיעתו [עמ' 185].

ההרחה השנייה היתה הרחתו של שר האוצר אליעזר קפלן ביוני 1952. קפלן, מראשי המחנה המתון במפא"י, הציג בפברואר 1952 'תוכנית כלכלית חדשה', שמטרתה היתה לבלום את האינפלציה ולהגדיל את הצמיחה במשק. לכאורה תמך בן-גוריון בתוכנית ואף הציגה בשם הממשלה, אך כשתבע קפלן לקצץ בהוצאות הממשלה באורח דרסטי הציע בן-גוריון בלעג לקחת מראש הממשלה ושר הביטחון את המכונית שהמדינה מעמידה לרשותו. כמו כן תקף את קפלן החולה ואת מנהל משרדו דוד הורוביץ 'טען כלפיהם שאינם מעניקים עדיפות מוחלטת לאספקת הצרכים של הצבא'. באפריל 1952 כיוון בן-גוריון לעבר קפלן את נשקו המסורתי: הוא איים בהתפטרות. בעניין זה כותבת כפכפי כי 'המשבר עם קפלן והורוביץ נועד לסלקם, כדי להמיר אותם באנשים טובים יותר' (עמ' 135). בסופו של דבר מונה קפלן לסגן ראש הממשלה - תפקיד ריק מכל תוכן וסמכות.

הקורבן הבא בשורת המורחים היה משה שרת - המדיח שהפך למודח (עמ' 269). ביוני 1956, לאחר סדרת מחלוקות קשות בינו לבין בן-גוריון בשאלות הנוגעות למדיניות החוץ והביטחון, נאלץ שרת להתפטר מתפקידו כשר החוץ ולפנות את הדרך לאורינטציה הפרו-צרפתית של שמעון פרס. לטענת כפכפי, שרת חשד כי צרפת מוכנה להילחם במזרח התיכון 'עד טיפת הדם של החייל הישראלי האחרון', ואילו פרס השתוקק לחזק את היחסים עמה עד כדי כך שהעלים מוועדת החוץ והביטחון של הכנסת את העובדה שהצרפתים ניסו למכור לחיל האוויר מטוסים לקריים (עמ' 296).

ג

דיון זה מוליך אותנו לנקודה השלישית שמעלה כפכפי. טענתה המרכזית היא כי הרחתו הכפולה של לבון - מתפקידו כשר הביטחון בפברואר 1955 ומתפקיד מזכיר ההסתדרות בפברואר 1961, בדיוק שש שנים לאחר מכן - נבעה בראש ובראשונה מסיבה אחת: רצונם של בן-גוריון ומקורביו לסלק יריב כרוך כשרונות ורב השפעה, שהציג חלופה לדרכס ככל התחומים המרכזיים. כפכפי תופסת את הרחותיו על רקע הרחת יריביו האחרים של בן-גוריון: את סילוקו ממשרד הביטחון ב-1955 היא מכנה 'התפטרות מס' 3, ואילו כותרת הפרק המוקדש להרחתו מההסתדרות היא 'מזיכוי - להרחה ומס' 5].

הטענה ש'עסק הביש' לא היה אלא עילה לסילוקו של לבון, שנתפס כיריב פוליטי מסוכן, היא טענה מרכזית שכפכפי נדרשת אליה שוב ושוב בספרה. נביא כמה דוגמאות לכך. במקום אחר היא טוענת כי 'צעירי המפלגה', ובפרט שמעון פרס, היו כה

נחרצים בשאיפתם להביא לסילוקו של לבון, עד כי פרס לא היסס לשקר בהעידו בפני ועדת החוץ והביטחון של הכנסת. הוא טען כי בעמדו לפני ועדת אולשן-רורי לא העיד עדות אופי נגד לבון, אך עיון ביומן הרמטכ"ל דיינ מגלה כי העיד נגרו (עמ' 377). עוד טען פרס בפני ועדת החוץ והביטחון כי כשר ביטחון תמך לבון בכך שהמברוק הצף - מתקן גרול ויקר לטיפול באוניות שנרכש בכספי השילומים - יהיה בבעלות משרד הביטחון. העובדה שלבון התנגד להחלטה נודעה לו רק בסמוך למתן העדות. לטענת כפכפי, מטרת פרס היתה להוכיח כי לבון משקר, ולשם כך הוא אף ציטט שתי החלטות שנתקבלו כמטה שר הביטחון. בעניין זה היא כותבת: 'פרס רמז שלבון משקר, בלי שאיש יוכל לברוק את דבריו, כי המסמכים של משרד הביטחון היו מוגנופול של פרס, והוא ציטט באורח סלקטיבי' (שם). רק לאחר שנים, כשהתיקים הרלוונטיים נפתחו לעיון החוקרים, התברר כי פרס התעלם משורה של החלטות שהתקבלו בלשכת שר הביטחון ושחובתו היתה להציגן לוועדה 'אילו נהג ביושר' (שם).

דוגמה נוספת לתפיסתה של כפכפי היא טענתה מרחיקת הלכת שאת 'עסק הביש' יש להכין לא על רקע תקופת כהונתו של לבון כשר הביטחון אלא כהמשך של פעולות שתוכננו והוצאו לפועל כמה שנים קודם לכן. מבחינתה, הפרשה במצרים היתה 'עסק הביש מס' 2'; 'עסק הביש' הראשון היה פרשת הפצצות שהונחו בבגדד בשנים 1950-1951 והתפוצצו בבית-קפה שרוב מבקריו היו יהודים, כפתחו של בית-כנסת ובמקומות אחרים, ובהם ספריית השגרירות האמריקנית. כפכפי טוענת כי מטרת הנחתן של הפצצות לא היתה ברורה. לטענתה, מישהו כנראה היה מעוניין להפחיד את היהדות המקומית כדי לגרום לה לעזוב את המדינה, ולא ברור אם היו אלה ציונים או קיצונים מוסלמים. במאי 1951 חשפה המשטרה העיראקית מחתרת יהודית ציונית ועצרה שני שליחים מהארץ (מרדכי בן-פורת ויהודה תגר) ואף פעילים מקומיים, ששניים מהם נידונו למוות והוצאו להורג. אחד הנידונים למוות, שלום סאלח, סיפר בכלא ליהודה תגר כי אכן יהודים הם אלה שהניחו את הפצצות - לפחות את הפצצה שהתפוצצה במרכז התרבות האמריקני. על הקשר שבין האירועים בעיראק לאלה שהיו במצרים שלוש שנים לאחר מכן כותבת כפכפי בפרק שכותרתו 'המפולת בעירק - "העסק ביש" מס' 1': 'בדיעבד לא העלה איש בדעתו להאשים את בן-גוריון במפולת בעירק, שבעקבותיה נאסרו יהודים מקומיים ושליחים, עונו ושניים מהם אף הוצאו להורג, ולא עלתה כל תביעה להקים ועדת חקירה, שתחקור מי הסמכות המדינית שנתנה את ההוראות ומי נושא באחריות לכישלונות. אנשים בקיאים במערכת הביטחון ראו בפרשת עירק תקדים לפרשת מצרים' (עמ' 130).

לטענת כפכפי, לקשר נגד לבון יש היבט נוסף: מקורבי בן-גוריון רודפים לא רק את לבון אלא גם את אלה שכותבים עליו ומנסים לחשוף את האמת בעניין הקונספירציה שנרקמה נגרו. לדבריה, זאת הסיבה לכך שבמהלך השנים שבהן חקרה את הנושא נעשה הכול כדי למנוע ממנה גישה למסמכים רלוונטיים. בהקדמה לספר, המוקדשת כמעט כולה לעניין זה, היא כותבת: 'לכאורה, ייתכן להניח שרק מעט מאוד מהקשר

שנקשר במערכת הבטחון כנגד גלוי האמת נודע למחברת, כשם שבשעתו רק מעט ממנו נודע לפנחס לבון בכבודו ובעצמו [...] המחברת פעלה לאורם של חושפי האמת בכל הרורות, שמנת חלקם היה סבל. במיוחד חשה עצמה חייבת לגולל את ההסטוריה של שר הבטחון השני של המדינה, פנחס לבון, שנורה, הושפל, נמחץ, וזכרו נרמס על ידי הממסד הבטחוני של המדינה, שנשלט על ידי יריביו (עמ' 13).

ד

כיצד ניתן להעריך את גישתה של כפכפי? החשובה לשאלה זו אינה חר־משמעית. מצד אחד ראויה גישה זו להערכה משתי בחינות: היא מעניקה לשלל האירועים המתוארים בספר מבנה, סדר ומשמעות, ומצליחה לעורר שאלות מטרידות שאינן נותנות מנוח, כמו השאלות בעניין הקשר שבין האירועים בעיראק לבין 'עסק הכיש', והשאלה מדוע באמת ירדה הפרשה העיראקית מעל סדר היום בלא שאיש יודח ומדוע לא הפכה לסקנדל ציבורי שנמשך שנים. ואולם, מצד שני יש בגישתה של כפכפי יותר משמץ של בעייתיות. בעייתיות זו נעוצה בהכרל שבין 'תמונה כוללת' לבין 'תמונה טוטלית': במקרה של 'תמונה כוללת' נעשה ניסיון לאסוף את מרב הפרטים ולשבצם במבנה קונצפטואלי, ואילו במקרה של 'תמונה טוטלית' נעשה ניסיון לשבץ במבנה כזה את כל הפרטים. ניסיון כזה עלול להביא לכפיית הקונצפציה על העובדות ההיסטוריות, והתוצאה היא אי־דיוקים, רידוד התמונה וסטראוטיפיזציה שלה, ולעתים אפילו תחושה שלפנינו תפיסה דטרמיניסטית. דבר זה אירע במקרה של כפכפי.

נציג כמה דוגמאות להמחשת טענה זאת. ראשית, תאוריית 'ההרחה הטוטלית' של כפכפי אינה עומדת במבחן הביקורת. עובדה זו באה לידי ביטוי במקרה של אליעזר קפלן, למשל. קפלן אמנם היה מראשי המחנה המתון, הפרו־וייצמניסטי, כמפא"י, ומערכת היחסים בינו לבין בן־גוריון היתה מתוחה למדי, אך בכל זאת לא ניתן להגדיר את החילופים במשרד האוצר ואת מינויו של לוי אשכול לשר האוצר כ'הרחה'. הסיבה להחלפתו של קפלן היתה מצב בריאותו שהלך והתדרדר, עד כדי כך שבחודשים האחרונים לכהונתו לא היה בכוחו לשאת בנטל התפקיד במדינה שכלכלתה היתה על סף קריסה. עיון ביומנו של בן־גוריון או בספר זכרונותיו של דוד הורוביץ⁷ מגלה כי באותה עת היה קפלן רתוק רוב הזמן למיסת חוליו וכי בפועל לא היה לישראל שר אוצר. העובדה שזמן קצר ביותר לאחר החלפתו נפטר קפלן (פחות משלושה שבועות לאחר שהוחלף) מעידה עד כמה חמור היה מצב בריאותו, ולכן הגדרת החילופים כ'הרחה' היא פשטנית ולא מדויקת.

שנית, תיאור מערכת היחסים שבין לבון לבין בן־גוריון כמושגים של יריבות

7. ד' הורוביץ, חיים במוקד, רמת־גן 1975.

טוטלית רחוק מלהיות מדויק. מערכת היחסים ביניהם ידעה עליות ומורדות, והיו לפחות שתי תקופות שבהן היה לבון מהאישים המקורבים ביותר לבן-גוריון. האחת היתה בראשית שנות החמישים, ובעקבותיה בחר בן-גוריון דווקא בו לתפקיד שר הביטחון, בהפקידו אותו על מה שנתפס ככבת עינו - צה"ל ומערכת הביטחון. כפכפי, למרבה התמיהה, אינה נותנת את דעתה לעניין זה. להערכת יצחק בן-אהרן,⁸ כאותה עת חל מפנה דרמטי במערכת היחסים ביניהם: לבון הצטרף למעריציו של בן-גוריון ו'קיבל עליו את אדנותו ומרותו', ואילו בן-גוריון החל לראות בלבון את 'המוח המוביל'. כך 'נוצר לפתע חיבור בין השניים: זה הודה בגאונותו של זה, וההוא הודה שלבון הוא האינטלקט המוביל', ודבר זה הביא לכך ש'בתוך השממה הרוחנית שהקיפה את בן-גוריון דרך פתאום כוכב, ובן-גוריון רצה לקחת לריכוז עניני הבטחון את מי שהיה נראה לו באותו הזמן כאדם המחונן ביותר בתוך המפלגה'. התקופה השנייה שבה חלה התקרבות בין השניים היתה ממש ערב פרוץ 'הפרשה'. בן-גוריון העריך הערכה רבה את תרומתו המכרעת של לבון לנצחון מפא"י בבחירות לכנסת הרביעית - תרומה שהתבטאה בעיקר בנאומיו החריפים והאפקטיביים נגד תנועת החרות - ויש הטוענים כי אף ראה בו את אחד המובילים שבין המועמדים להחליפו בתפקיד ראש הממשלה. ושלישית, לא הכול מקבלים את טענתה של כפכפי שלבון אכן הציג חלופה טוטלית לדרכו החברתית של בן-גוריון. במאמר של אבי בראלי, שראה אור לאחרונה,⁹ נטען כי בשנות המדינה הראשונות נקט לבון עמדות ממלכתיות מובהקות, וכי הוא ובן-גוריון היו מייצגיהן המובהקים של עמדות אלה בצמרת מפא"י. לטענת בראלי, ההוכחה המובהקת לכך היא תמיכתו של לבון בפירוק זרם העוברים, שהיא לדעתו כבחינת 'נייד לקמוס' להיותו אחד המצדדים המובהקים כממלכתיות. הסתייגותו של לבון מתפיסה זו החלה במחצית השנייה של העשור, בתקופת כהונתו השנייה כמזכיר ההסתדרות, ובראלי סבור כי שינוי זה היה קשור בראש ובראשונה ל'עסק הביש' ולזעם ולמרירות שחש לאחר הדחתו מתפקיד שר הביטחון. לסיכום, ספר זה, שבכתבתו הושקעו שנים של מחשבה ומאמץ, משרטט תמונה רחבה ומעניינת של אחד האישים המרתקים בתולדות המדינה. ואולם, העובדה שכפכפי הפכה בפועל מביוגרפית של לבון לפרקליטתו בהחלט מקלקלת את השורה. לא פעם נראה שמטרתה היא להגן על לבון ולא לעמוד על מלוא מורכבותה ועומקה של התמונה. בעת הקריאה נדמה לעתים שהיה עליה להציב על שולחן עבודתה את אמרתו של ס' יזהר: 'הקונפליקט הוא גיא החיזוק'.

8. י' בן-אהרן, בעין הסערה: פרקים במאבק דורי, תל-אביב 1978, עמ' 236.

9. א' בראלי, 'הממלכתיות ותנועת העבודה בראשית שנות החמישים: הנוחות מכניות', בתוך: מ' בראון (עורך), אתגר הריכוזות: יצירה והגות בעשור הראשון למדינה, ירושלים 1999, עמ' 23-44.